

Vänsterpartiet 2022

Facklig-politisk plattform

Fackföreningsrörelsen

Fackligt arbete – grunden för ett bättre liv

Våra möjligheter att leva ett gott liv bestäms i hög grad av villkoren på våra arbetsplatser. Våra löner, arbetstider och vår arbetsmiljö avgör hur vi mår, vad vi orkar, och sätter ramarna för vår fritid. Konflikten mellan arbete och kapital framträder som tydligast på våra arbetsplatser. I arbetslivet manifesteras också de diskriminerande strukturer som underordnar, missgynnar och utestänger människor.

Det är bara genom att organisera oss fackligt som löntagare som vi kan förbättra löner och arbetsvillkor och skapa ett jämlikare samhälle. Den fackliga organiseringen, baserad på medlemsorganisationer som vilar på möjligheten och förmågan att vidta kollektiva stridsåtgärder, växte fram som ett svar på behovet av gemensam kamp och sammanhållning för att kunna påverka de villkor som annars ensidigt bestäms av dem som äger och har makten över våra arbetsplatser. I takt med att fackföreningarna lyckades vinna framgångar utsträcktes kampen till att också försöka påverka samhällsutvecklingen på andra arenor, såsom i parlamenten.

Fackföreningarna, arbetarklassens och det breda löntagarkollektivets massorganisationer, har fortfarande en unik ställning som samhällsintresse och kan och bör ta ställning i alla politiska frågor utifrån ett brett samhälleligt perspektiv. De utgör den viktigaste folkrörelsen varigenom löntagare kan utöva ett inflytande, både över arbetsvillkor och samhällsutvecklingen. En stark och kämpande fackföreningsrörelse är avgörande för att bryta kapitalets makt. Den fackliga kampen bär också på en frigörande, samhällsförändrande potential, både i fråga om att utöva makt över arbetets utformning och syfte, och i kampen för att utsträcka demokratin till alla samhällslivets områden.

Arbetarrörelsens två ben – fack och parti

Arbetarrörelsen i Sverige vilar på två ben: det fackliga och det partipolitiska. Uppdelningen utgår ifrån att fackliga framgångar i arbetet för rimliga löner och arbetsvillkor i hög grad är beroende av sådant som beslutas av riksdag och regering. Styrkeförhållandena på arbetsmarknaden har vidare en stor betydelse för vilket utrymme som finns för progressiva politiska reformer. Facklig-politiskt samverkan och samarbete mellan fack och parti spelar därför en viktig roll för vad som kan uppnås i den fackliga organiseringen och i kampen för att försvara och utveckla kollektivavtalen.

Genom att fackföreningsrörelsen samverkat med arbetarrörelsens partier (av historiska skäl främst med Socialdemokraterna) har vi tillsammans vunnit en lång rad segrar både fackligt och politiskt. Viktiga reformer som påverkar oss i arbetslivet: Rätten att organisera oss, strejka, reglerad och sänkt arbetstid, rätt till semester, anställningstrygghet, pension och mycket annat. Facklig kamp har varit nödvändig för att nå dessa framgångar. Men tidigare framgångar kan inte tas för givna, de kan försvinna imorgon om vi inte fortsätter att vara många som organiserar oss. Vänsterpartiet tycker att det är bra att fackföreningsrörelsen bedriver facklig-politisk samverkan. Däremot finns det ingen naturlag som säger att fackföreningarna endast ska samverka med ett parti, eller som för evigt fastslår hur formerna för sådan samverkan ska se ut. På vissa nivåer

förekommer redan idag ett nära samarbete mellan fackliga organisationer och Vänsterpartiet. För en framgångsrik facklig-politisk samverkan är det av största vikt att fackföreningsrörelsen uppträder självständigt i förhållande till den partipolitiska arenan, och hela tiden tar medlemmarnas intressen som utgångspunkt. Omvänt behöver även de partier som söker samverkan och samarbete med fackföreningsrörelsen respektera denna fackliga självständighet.

Politik för att stärka fackföreningarna

Den mest grundläggande frågan där politikens inriktning och den fackliga styrkan är som allra tydligast beroende av varandra, är kampen mot arbetslösheten. För att löntagarna ska kunna stå starka gentemot arbetsgivarna krävs en ekonomisk politik som sätter full sysselsättning högst på dagordningen.

Men nivån på arbetslösheten är inte det enda som avgör vad vi kan uppnå. På ett omedelbart plan ger den arbetsrättsliga lagstiftningen fackföreningarna stöd och skydd för att bedriva sitt dagliga arbete, och garanterar rättigheter för de anställda. Väl fungerande sjuk- och arbetslöshetsförsäkringar minskar utrymmet för lönedumpning. Fungerande barn- och äldreomsorg är nödvändiga för att både kvinnor och män ska kunna kombinera jobb och familjeliv. En välfungerande offentlig sektor som fördelar välfärd efter behov minskar klass- och könsklyftor och ger alla medborgare demokratisk insyn i hur skattepengarna används. Ett pensionssystem som tryggar ett gott liv på ålderns höst även för de med lägre arbetsinkomster ger högre livskvalitet och mer trygghet, även under arbetslivet. Allt hänger ihop, och kampen för rimliga arbets- och levnadsvillkor kräver både fackligt och politiskt arbete för att bli framgångsrik.

Fackliga rättigheter och anställningstrygghet

Kampen mot otrygga anställningar - för trygghet på jobbet

Ett av de största hoten mot såväl arbetsvillkor som facklig sammanhållning och styrka utgörs av utbredningen av otrygga anställningar. Det är svårare att säga ifrån och att ställa krav på goda arbetsvillkor om man när som helst kan bli uppsagd, och de med otrygga anställningar är mer sällan organiserade i facket än de med tillsvidareanställning. Med många otryggt anställda på en arbetsplats försvåras sammanhållning och organisering, och arbetsgivaren kan lättare spela ut anställda mot varandra.

Inom ett växande antal branscher har utbredningen av otrygga anställningar påverkat styrkeförhållandet mellan arbetsgivare och fack i grunden. I kombination med den ökade rasismen i samhället och en etnisk uppdelning på arbetsmarknaden har det gjort att vissa branscher domineras av en rasifierad arbetarklass som har dramatiskt sämre villkor än andra. För fackföreningsrörelsen är kampen för ökad anställningstrygghet en nyckelfråga, och behovet av att ta ett helhetsgrepp i kampen mot de olika formerna av otrygga anställningar växer alltjämt. Vänsterpartiet motsätter sig alla omotiverade visstidsanställningar och möjligheten att anlita bemanningsföretag som ett sätt att kringgå permanenta arbetskraftsbehov. Vi vill också sätta stopp för möjligheten att utnyttja så kallade falska F-skattare, och reglera villkoren för de som

arbetar inom plattformsekonomin (gig-ekonomin), där lönerna är låga och arbetsmiljön är bristfällig samtidigt som arbetstempot ofta är mycket högt.

Rätten till heltid och kampen för arbetstidsförkortning

Rätten till heltid förvägras allt fler anställda, i synnerhet inom kvinnodominerade yrken inom den privata tjänstesektorn och välfärdssektorn. Den som tvingas arbeta deltid under långa perioder i sitt liv straffas dubbelt: Utöver ekonomisk knapphet under den yrkesverksamma delen av livet väntar låga pensioner och, för många, ett liv på ålderns höst präglad av fattigdom.

Samtidigt som arbetarrörelsen behöver driva kampen för rätten till heltid både fackligt och politiskt, är behovet av arbetstidsförkortning stort. Vänsterpartiet och andra delar av arbetarrörelsens gräsrotter har under lång tid krävt sex timmars arbetsdag och 30 timmars arbetsvecka med bibehållen lön. Det är för många en avgörande fråga för att orka ett helt yrkesliv, och för att därefter kunna njuta av ett liv med god livskvalitet på ålderns höst. Det handlar också om frihet, då kortare arbetstid skulle ge fler möjlighet att åtnjuta en meningsfull fritid med tid för annat än hushållsarbete och den mest nödvändiga återhämtningen.

Också i förhållande till arbetslivets utveckling är arbetstidsförkortning helt nödvändig: om inte omfattande produktivitetsökningar och tilltagande automatisering omsätts i förkortad normalarbetstid riskerar vi växande strukturell massarbetslöshet, med risk för en mer omfattande utslagning av de som utestängs från arbetsmarknaden.

Strejk- och konflikträtt

Rätten att strejka är ett av fackföreningarnas viktigaste vapen. Strejkrätten har varit helt avgörande i arbetarrörelsens kamp för att förbättra löntagarnas ställning, både historiskt och idag. Utan strejkrätt finns inget värn mot arbetsgivarmakten: En stark strejk- och konflikträtt är, vid sidan om hög organisationsgrad, den viktigaste förutsättningen för försvaret och utvecklandet av villkoren i kollektivavtalen.

Arbetsgivarna och de borgerliga partierna har länge velat inskränka strejkrätten. De har också rönt framgång: Senast 2019 inskränktes strejkrätten på ett sätt som kan göra det svårare för facket att försvara sig mot försök till så kallad avtalsshopping, en metod där arbetsgivaren väljer att teckna avtal med fackförbund med billigare kollektivavtal än det som annars gäller i branschen eller för yrkesgruppen. Samtidigt berövades de fackliga organisationerna möjligheten att vidta konfliktåtgärder för att påverka enskilda rättstvister (såsom mot godtyckliga enskilda uppsägningar).

Vänsterpartiet motsätter sig inskränkningar i strejk- och konflikträtten. Vi vill stärka konflikträtten så att den likt tidigare omfattar rätten att vidta konfliktåtgärder för att påverka arbetsrättsliga tvister, liksom att den ska kunna nyttjas för att säkerställa att ingångna kollektivavtal efterlevs. Vi motsätter oss även samtliga förslag från höger om att införa proportionalitetsprinciper i syfte att försvaga fackföreningarnas möjligheter att vidta sympatiåtgärder för att stötta varandra.

Kampen för kollektivavtalen

Den svenska arbetsmarknadsmodellen

Den svenska arbetsmarknadsmodellen innebär att arbetsmarknadens parter har det huvudsakliga ansvaret för att reglera löner och andra anställningsvillkor. Löner och villkor, och även tjänstepension och arbetsmarknadsförsäkringar, regleras i kollektivavtal – ett skriftligt avtal mellan arbetsgivare eller arbetsgivarorganisation och arbetstagarorganisation. När avtalet är undertecknat gäller fredsplikt. Kollektivavtalet innebär att arbetsgivaren garanteras arbetsfred medan arbetstagaren garanteras löne- och anställningsvillkor.

Modellen med kollektivavtal, som också omgärdats av generella trygghetssystem såsom a-kassor, sjukförsäkringar och pensioner, utbyggd välfärd och en aktiv arbetsmarknadspolitik, har varit framgångsrik: Den har inneburit att fackföreningar kunnat förbättra löner och villkor för de anställda, utgjort ett värn mot osund konkurrens och sammantaget förbättrat arbetarklassens livsvillkor och ökat jämlikheten.

Ännu idag regleras den stora merparten av löner och villkor på den svenska arbetsmarknaden i kollektivavtal. En styrka med modellen är att avtalade villkor bärs upp av arbetsmarknadens parter, vilket innebär ett skydd mot politiska lagförslag som slår mot löntagares rättigheter. Genom kollektivavtalen kan även fackföreningar tillkämpa sig bättre villkor än de som följer av lagstiftning. En annan styrka är att villkoren i kollektivavtal kan anpassas efter förutsättningarna i olika branscher.

Kollektivavtalsmodellen är dock satt under stark press, och idag hotas kollektivavtalen på flera sätt: Privatiseringar och avregleringar försvagar välfärden, där kollektivavtalstäckningen är starkast. Genom försvagad anställningstrygghet och urholkade fackliga rättigheter minskar organisationsgraden, vilket i förlängningen är avgörande för fackens förmåga att tvinga arbetsgivaren till förhandlingsbordet. Genom systemet med offentliga upphandlingar, där företag som lägger sig lägst i pris får fördelar i kampen om kontrakten, gynnas oseriösa arbetsgivare. Genom oreglerad arbetskraftsinvandring från länder utanför EU utnyttjas utländsk arbetskraft på ett sätt som leder till konstant press på löner och villkor – vilket undergräver kollektivavtalens ställning samtidigt som rasism får ökat fäste. Till detta bidrar också ett utstationeringsdirektiv som, trots vissa förbättringar, fortfarande inte ger svenska fackföreningar rätt att kräva svenska löner och villkor fullt ut för utstationerade arbetstagare från EU.

Politik för att stärka kollektivavtalen

Vänsterpartiet verkar på olika sätt för att försvara och stärka kollektivavtalsmodellen. Givet att en hög organisationsgrad är avgörande för kollektivavtalens ställning på den svenska arbetsmarknaden är det viktigt att genomföra reformer som stärker arbetstagarorganisationerna och gör det möjligt för fler att organisera sig fackligt.

Vid sidan om att verka för stärkt anställningstrygghet, en stark strejk- och konflikträtt, och mot privatiseringar ställa krav på en stark välfärdssektor, vill Vänsterpartiet återinföra avdragsrätten

för fackavgiften för att göra det billigare att vara med i facket. Vi avvisar också högerens krav på en statlig a-kassa och värnar modellen med fackliga a-kassor, eftersom en sådan modell har bättre förutsättningar att fungera mer flexibelt och anpassat till de olika förutsättningarna i olika branscher, och samtidigt bidrar till starkare organisationsgrad. Vänsterpartiet vill vidare skärpa kraven vid offentlig upphandling, så att krav på kollektivavtalsenliga villkor ska ställas vid all offentlig upphandling. Vi vill också reglera arbetskraftsinvandringen för att förhindra att människor som kommer till Sverige för att arbeta hamnar i en närmast rättslös tillvaro: Bland annat verkar vi för införandet av juridiskt bindande avtal om löner och villkor, och för att en arbetsmarknadsprövning ska göras som säkerställer att arbetskraftsinvandring enbart tillåts i bristyrken. Dessutom vill vi förändra lagstiftningen så att utstationerade arbetstagare som utför samma jobb som en svensk arbetstagare ska ha likvärdiga löne- och arbetsvillkor. Svenska kollektivavtal ska gälla för alla som arbetar på den svenska arbetsmarknaden.

Bekämpa arbetslivskriminalitet

På senare år har en förödande arbetslivskriminalitet börjat breda ut sig på svensk arbetsmarknad. Avregleringar och privatiseringar har tillsammans med bristande lagstiftning och otillräckliga kontrollmekanismer krattat manegen för organiserad brottslighet inom ett flertal branscher. Oseriösa företag dumpar löner och villkor och bryter systematiskt mot lagar och regler i syfte att skaffa sig konkurrensfördelar. I flera branscher utsätts kollektivavtalade löner och villkor för stark press, vilket undergräver såväl fackföreningars som seriösa företags ställning på ett sätt som i förlängningen skadar hela samhället – som går miste om hundratals miljarder varje år via uteblivna skatter och avgifter.

Ett stort problem i kampen mot arbetslivskriminalitet är den lagstiftning som försvårar informationsutbyte och effektiv samverkan mellan olika myndigheter. För att kunna komma åt olika former av brottslighet behöver myndigheterna kunna dela information på ett sätt som inte är möjligt idag. Vänsterpartiet vill omarbota sekretessreglerna för att ge myndigheterna förutsättningar, och samtidigt anslå mer resurser till samverkan mellan Arbetsmiljöverket, Ekobrottsmyndigheten, Polisen, Skatteverket och Migrationsverket. För att understödja samordningen vill vi se upprättandet av myndighetsgemensamma kontor, så kallade Arbetslivskriminalitetscenter enligt norsk förlaga.

För att ytterligare understödja den fackliga kampen mot arbetslivskriminalitet vill Vänsterpartiet bryta upp de snåriga underleverantörskedjorna: vi vill att det som huvudregel ska ställas krav på maximalt två led av underentreprenörer vid offentlig upphandling, och stödjer fackliga krav på huvudentreprenörsansvar. De fackliga organisationerna har också en central roll i att se till att de villkor som sägs gälla också efterlevs: det är de fackliga organisationernas förtroendevalda och medlemmar som ser vad som händer ute på arbetsplatserna. Vänsterpartiet stödjer arbetet med de modeller som tagits fram i samverkan med fackföreningsrörelsen för att säkerställa och upprätthålla vita jobb.

Stå upp för en bra arbetsmiljö

Rätten till en bra arbetsmiljö måste garanteras i praktiken

Rätten till en god arbetsmiljö anpassad till individens förutsättningar är garanterad inskriven i arbetsmiljölagen. Verkligheten ser dock annorlunda ut, och på många arbetsplatser existerar den på sin höjd på papperet.

Sett över tid har den fysiska arbetsmiljön i många avseenden förbättrats på svensk arbetsmarknad. Nya arbetsredskap och ett framgångsrikt arbetsmiljöarbete dom burits upp av arbetsmarknadens parter har banat vägen för detta. På senare år har det dock blivit tydligt att utvecklingen i viktiga delar går åt fel håll. Den ökande stressen i arbetslivet som följt på effektiviseringar, privatiseringar och nedskärningar, har under lång tid bidragit till att undergräva arbetsmiljön. Inte minst den psykosociala arbetsmiljön har på många håll försämrats. Idag ser vi också en trend med allt färre verksamma skyddsombud, samtidigt som antalet arbetsplatsolyckor fortsätter att ligga på alltför höga nivåer. Det resulterar årligen i ett stort antal dödsfall som kunde ha undvikits om arbetsgivaren haft ett systematiskt arbetsmiljöarbete. En delförklaring till utvecklingen är att anslagen till Arbetsmiljöverket skurits ned över tid – Sverige har idag långt färre inspektörer per anställd än de av FN ställda kraven (en inspektör per 10 000 arbetstagare). Vänsterpartiet vill därför höja anslagen till Arbetsmiljöverket avsevärt så att fler arbetsmiljöinspektörer kan anställas och tillsynen förbättras.

Försvara och utveckla den svenska modellen för arbetsmiljöarbetet

Den svenska modellen för arbetsmiljöarbetet bygger på fackföreningarnas och arbetsgivarnas gemensamma ansvar för att upprätthålla en god arbetsmiljö. Arbetsmiljöarbetet har alltid varit en facklig kärnfråga: marknadskrafterna hamnar lätt i konflikt med upprätthållandet av en god arbetsmiljö. Därför är det avgörande för Vänsterpartiet att på olika sätt ge understöd till det fackliga arbetsmiljöarbetet, inte minst genom att verka för att stärka skyddsombudens roll och förutsättningar att fullgöra sitt uppdrag. Det gör en stor skillnad om det finns ett skyddsombud på en arbetsplats eller inte. Den fackliga närvaron på en arbetsplats avgör många gånger om lagar efterföljs i praktiken.

Helt grundläggande är att försvara fackföreningarnas rätt att självständigt från arbetsgivaren utse skyddsombud. Vänsterpartiet vill även se en utökad tillträdesrätt för regionala skyddsombud: Det ska räcka med att en arbetsgivare har tecknat kollektivavtal för att ha skyldighet att bevilja ett regionalt skyddsombud från den kollektivavtalsbärande fackliga organisationen tillträde. Vidare vill Vänsterpartiet se kraftigt ökade anslag till Arbetsmiljöverket, och även satsningar på att stärka utbildning, vidareutbildning och fortbildning för skyddsombud.

Sist men inte minst vill Vänsterpartiet höja bötesbeloppen för arbetsmiljöbrott. De alltför låga beloppen gör att arbetsgivare idag lättvindigt kan strunta i att satsa på åtgärder som skulle förbättra arbetsmiljön. Vänsterpartiet vill också se utökat straffansvar för fler arbetsmiljöbrott.

Arbetsmiljöarbetet hänger ihop med kampen om inflytande över arbetslivet

Kampen för en bättre arbetsmiljö bär dessutom på potentialen om ett mer hållbart och meningsfullt arbetsliv överhuvudtaget. Makt och inflytande över arbetsplatsens utformning är en nyckel till att skapa bättre förutsättningar för dem anställda för såväl ökad trivsel som delaktighet i olika arbetsuppgifter: Där nyttjandet av löpande band och ensidiga arbetsmoment begränsas och ersätts av kollektivt lagarbete och ökad arbetsvariation stärks löntagarna på ett sätt som också kan bidra till att öka inflytandet över produktionen. Arbetsmiljöarbetet har därför en viktig roll att spela för att stärka löntagarna både enskilt och kollektivt, och kan direkt påverka förutsättningarna för vilken kompetens som de anställda kan kräva och erhålla. Frågan om arbetsplatsens utformning, där arbetsmiljöperspektivet är centralt, hänger därför nära samman med kampen för att utveckla arbetslivet i en mer demokratisk riktning.

Lönekampen

Kampen för högre löner motverkar ojämlikhet

Kampen för högre löner är en facklig kärnfråga som i grunden handlar om hur det mervärde som arbetet skapar ska fördelas. Den kollektiva lönebildningen som följer på förbundsprincipen – som innebär att fackföreningar aldrig skall konkurrera mot varandra och som understöds av rikstäckande kollektivavtal – motverkar osund konkurrens och lönedumping. Lönekampen har en samhälls- och demokratisk betydelse: Genomdrivandet av solidariska löneökningar som kommer lågavlönade och kvinnodominerade löntagargrupper till del motverkar den med klassamhället sammanhängande ojämlikheten.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen innebär att fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer förhandlar om löneökningar. Det är en ordning som bör försvaras, och Vänsterpartiet motsätter sig införandet av lagstadgade minimilöner då dessa undergräver partsförhandlingar och lätt riskerar att bli ett lönetak i händerna på arbetsgivare som inte tecknar kollektivavtal.

Industrins lönenormerande roll

Sedan sent 1990-tal fungerar industrin som lönenormerande på svensk arbetsmarknad, vilket betyder att de lönenivåer som förhandlas fram mellan parterna inom denna del av ekonomin blir styrande för löneökningarna i övriga branscher. Det finns starka skäl till kritik mot industrins lönenormerande roll: Även om modellen sedan den infördes medfört löneökningar som sammantaget legat på en högre nivå än inflationstakten, har löneökningarna fördelats mycket ojämnt, och lett till en orimligt stor löneklyfta mellan arbetare och tjänstemän. Modellen har inte heller i tillräcklig grad kunnat motverka ojämlika lönevillkor mellan kvinnor och män. Samlat har också företagens vinster under perioden som gått sedan modellens införande ökat på lönerns bekostnad, och det finns fog för att hävda att modellen försvårat för löntagarkollektivet att ta ut sin andel av samhällets produktivitetsförbättringar. I mer utsatta branscher med låg organisationsgrad har fackföreningar dessutom ofta pressats att betala för löneökningarna genom försämrade villkor för dem anställda. Industrins normering har också verkat negativt på möjligheten att ställa krav på lönehöjningar i andra delar av ekonomin och bidragit till

arbetskraftsbrist i bl.a. välfärden.

Vänsterpartiet ser det som centralt att parterna också framgent äger lönebildningen i kollektiva avtalsrörelser, och respekterar de fackliga organisationernas beslut om hur de vill förhandla om denna. Men av de ovan nämnda skälen behöver den nuvarande modellen för lönebildning ifrågasättas politiskt och genomlysas. Av samma skäl behöver Medlingsinstitutets nuvarande uppdrag omprövas för att skapa bättre förutsättningar för en mer solidarisk och samhällsekonomiskt effektiv lönebildning.

Bekämpa låglönepolitiken

Högerns ”arbetslinje”, som genomdrevs av den borgerliga Alliansregeringen efter maktskiftet 2006, och som med mindre korrigeringar fortsatt att upprätthållas av efterföljande socialdemokratiskt ledda regeringar, har medfört kraftigt försämrade villkor för arbetslösa och sjuka. Till skillnad från den arbetslinje som arbetarrörelsen stått för – som syftat till att nå allas rätt till arbete genom kampen för full sysselsättning – syftar högerns politik till att ställa de som har arbete mot de som inte har det, eller är sjuka. Högerpolitiken skapar samlat en press nedåt på löner och arbetsvillkor. Skattesubventioner, avregleringar och privatiseringar flyttar samtidigt över jobb till den privata tjänstesektorn där det är svårt att kontrollera löner, arbetsmiljö och andra villkor. De genomförda jobbskatteavdragen syftar på samma vis till att hålla lönekraven nere och urholkar värdet av trygghetsförsäkringar och pensioner.

Sammantaget syftar den förda politiken till att skapa en låglönearbetsmarknad: De borgerliga partierna argumenterar för sänkta löner och pekar särskilt ut grupper som unga och invandrade som de som ska ha lägre löner.

Mot låglönepolitiken vill Vänsterpartiet verka för en sammanhållen facklig-politisk strategi som tar ett helhetsgrepp på förändringarna av arbetsmarknaden och välfärdssystemen. Framtidens a-kassa, sjukförsäkring, arbetsrätt och arbetsmarknadspolitik måste utvecklas i samverkan mellan fack och partier för att skapa förutsättningar för en starkare ställning för löntagarna och ökad demokrati i arbetslivet.

Arbetsmarknadspolitik i samhällets tjänst

Vikten av en aktiv arbetsmarknadspolitik och en stark a-kassa

I kampen för att motverka låga löner och arbetslöshet spelar arbetsmarknadspolitik en central roll för fackföreningsrörelsen som ett värn mot marknadskrafterna. En arbetsmarknadspolitik utformad för att ge stöd till den enskildes utveckling och utbildning inför nya uppgifter i arbetslivet ligger också i hela samhällets intresse. Arbetsmarknadspolitik ska skydda den som drabbas av arbetslöshet, och vara ett stöd för särskilt utsatta grupper. Den kan också bidra positivt till en strukturomvandling av ekonomin som innebär att bättre – mer produktiva, bättre betalda och mer tillfredställande – jobb skapas.

Den aktiva arbetsmarknadspolitikens viktigaste uppgift är att stödja personer som har blivit

arbetslösa så att de kommer tillbaka till varaktig sysselsättning och egen försörjning. Den är särskilt viktig för grupper som har svårare att få en anställning, såsom nyanlända, ungdomar och personer med funktionsnedsättningar som medför nedsatt arbetsförmåga. Därför behövs ett batteri av arbetsmarknadspolitiska verktyg såsom utbildning, arbetspraktik och subventionerade jobb, liksom kvalificerad vägledning och matchning. Till skillnad från högern – vars arbetsmarknadspolitik syftar till att maximera kortsiktig sysselsättning på bekostnad av löner och arbetsvillkor – syftar Vänsterpartiets arbetsmarknadspolitik till att åstadkomma varaktiga jobb som motsvarar kvalifikationer och arbetsutbud.

Inkomsttrygghet i form av en inkomstrelaterad a-kassa måste vara en del av en progressiv arbetsmarknadspolitik. Inkomsttrygghet har ett stort värde för både löntagarna och för samhället. För den enskilde ger den trygghet och förutsägbarhet. För samhället motverkar den låglönekonkurrens, samtidigt som den bidrar till en positiv syn på strukturomvandling. I tider av ekonomisk nedgång dämpar en a-kassa med hög ersättning nedgången genom att hushållen inte drastiskt behöver minska sin konsumtion vid arbetslöshet. Det verkar både stabiliserande på ekonomin och räddar anställningar, samtidigt som det motverkar pressen på löner och arbetsvillkor.

När a-kassan inte fungerar så utsätts dessutom kommunerna för ökad press att skära ner när försörjningsstödet rusar i taket. När nivåerna skurits ner så att a-kassan inte längre vilar på inkomstbortfallsprincipen har det öppnat det upp för privata försäkringslösningar som utmanar de generella trygghetssystemen till förmån för en privatförsäkringsbaserad modell.

Stoppa nedmonteringen av arbetsmarknadspolitiken

Sedan mitten av 1990-talet har olika regeringar steg för steg sänkt anslagen till arbetsmarknadsutbildning och stöden till subventionerade anställningar. Inte minst Arbetsförmedlingen har stått i skottlinjen – med hårda nedskärningar som följts av privatisering av delar av verksamheten. Effekten har varit försämrat stöd till i synnerhet de långtidsarbetslösa, och politiken har lett till en framväxt av oseriösa företag som kunnat sko sig på statliga ersättningar för matchning – vilket gynnat kortsiktiga åtgärder såsom ett överutnyttjande av subventionerade tillfälliga anställningar på bekostnad av utbildningsinsatser och mer varaktiga anställningar.

Vänsterpartiets arbetsmarknadspolitik syftar till att underlätta att nå målet arbete åt alla och att skapa ett arbetsliv präglat av goda arbetsvillkor, bra arbetsmiljö, ökat inflytande och utvecklingsmöjligheter för löntagarna. En sådan behövs också för att fylla de stora behov av yrkesutbildad arbetskraft som finns inom välfärdssektorn och andra branscher. En a-kassa som ger trygghet och håller lönenivåerna uppe och en från privata marknadsintressen fristående Arbetsförmedling – med ett brett utbud av effektiva insatser för att rusta arbetssökande för ett föränderligt arbetsliv – är centrala beståndsdelar i denna politik.

Internationell facklig solidaritet

Kapitalets ökade möjligheter att obehindrat röra sig över gränserna, har medfört en press på löner och villkor i alla länder. Möjligheten att flytta produktion till länder där priset på arbetskraft är lägre har lett till en omfattande utflyttning av produktion. Stora arbetsplatser, ofta med en avgörande betydelse för lokalsamhällen, läggs ner, och kvar blir en växande skara arbetslösa, med hotande social utslagning och avfolkning som resultat.

Den fria rörligheten för arbetskraft inom EU har på samma sätt skapat förutsättningar för kapitalet att utnyttja arbetskraft i medlemsländer där lönerna är låga: Arbetare exporteras från ett land till ett annat för att pressa kostnader, med resultatet att löner och villkor undergrävs. Inom EU verkar Vänsterpartiet för att stärka löntagarnas rättigheter. Tillsammans med andra progressiva partier i EU-parlamentet har vi drivit på för de steg som tagits för att stävja löne- och villkorsdumpning i och med antagandet av utstationeringsdirektivet, av nya cabotageregler och lagstiftning om vilotider för yrkeschaufförer, för att nämna några saker. Mycket mer behöver göras, och i det arbetet ser Vänsterpartiet Europafacket som en viktig part i arbetet för att förbättra löntagarnas ställning.

Mot kapitalets försök att ställa arbetare i olika länder mot varandra står den internationella fackliga kampen för solidaritet och för gemensamma förbättrade villkor för löntagarna. Principen är enkel: Genom att stödja facklig kamp i andra länder värnar fackföreningarna sina egna intressen. Vänsterpartiet stödjer och uppmuntrar fackligt internationellt samarbete, och verkar för att uppmärksamma och ta aktiv del i spridandet av internationella solidaritetskampanjer och initiativ.

Facklig antirasistisk kamp och feministisk kamp

Fascism och högerextremism ett hot mot fackföreningsrörelsen

Framväxande högerpopulism, nationalism och rasism är ett hot mot alla minoriteter, mot kvinnors rättigheter, mot rasifierade arbetare och mot dem demokratiska rättigheterna.

De nationalistiska och rasistiska högerkrafterna är också ett direkt och påtagligt hot mot fackföreningsrörelsen: Överallt där extremhögern får makt angriper de fackliga rättigheter och löntagarnas ställning. Tydligast är utvecklingen i Östeuropa, där extremhögern vid sidan om att undergräva de demokratiska rättigheterna har genomfört försämrade arbetsrättslagstiftning. I Ungern har extremhögern brutit upp modellen med kollektivavtalade branschavtal för att ersätta dessa med lokala kollektivavtal, samtidigt som man gett arbetsgivarna möjligheter att avskeda eller stänga av fackligt förtroendevalda utan påföljder.

Också historiskt har fackföreningsrörelsen stått i skottlinjen för den organiserade fascismen. Fackföreningarna var bland de första att angripas när Hitler och Mussolini kom till makten, och där fascistiska grupperingar vinner mark idag blir fackföreningar och fackligt aktiva inte sällan måltavlor för högerextremt våld.

Även i Sverige utgör extremhögern ett hot mot fackföreningsrörelsen. Sverigedemokraterna ser fackföreningsrörelsen som en av sina viktigaste motståndare, ytterst för att den fackliga solidariteten bygger på sammanhållning och solidaritet mellan arbetare – oavsett hudfärg, hårfärg eller kön.

Facklig kamp för feminism och jämlikhet

Kampen mot rasism och diskriminering hänger också nära samman med kampen för feminism och jämställdhet. Detta perspektiv måste vara en självklar del av det fackliga arbetet. Enighet ger styrka, och därför är det en viktig facklig uppgift att motverka förtryck och exkludering av människor. Fackföreningarna har en avgörande roll att spela i kampen mot diskriminerande lönesättning och arbetsvillkor, som medför att kvinnodominerade yrken generellt har lägre löner än motsvarande manligt dominerade yrken och i större utsträckning arbetar ofrivillig deltid. Fackföreningar tar också en viktig och ofta pådrivande roll i arbetet för att utmana den machokultur som är ett allvarligt och utbrett problem i synnerhet i mansdominerade branscher. Vänsterpartiet stödjer fackliga krav som syftar till att göra arbetsplatser mer inkluderande och välkomnande, oavsett kön och etnicitet. Den kampen tar ofta en konkret form och kan handla om schemaläggning som gör det möjligt att förena arbetsliv med familjeliv, om rätten till separata omklädningsrum och menstruationsanpassad hygien på toaletter, eller om att få arbetsgivaren att vidta aktiva åtgärder för att skapa en inkluderande arbetsplatskultur där alla behandlas med respekt. Vid sidan om kamp mot diskriminerande lönesättning och arbetsvillkor spelar sådan kamp en oerhört viktig roll i det bredare arbetet för att bryta könssegregationen på arbetsmarknaden.

Den fackliga sammanhållning som strävan efter bättre löner och villkor grundas i har i den meningen en mer omfattande betydelse även i kampen för sociala rättigheter mot diskriminerande strukturer och fördomar. Därför har den en strategisk betydelse för att hålla tillbaka och motverka extremhögerens och konservativa krafter inflytande.

Det nya arbetslivets utmaningar

Digitalisering, automatisering, omställning

Vi lever och verkar i en snabbt föränderlig värld: Med nya teknikskiften möjliggörs nya effektivare produktionsmetoder som under trycket av konkurrensen får snabba genomslag i de olika produktionskedjor som tillsammans utgör kapitalets produktionsprocess. Rätt använd kan ny teknik både öka effektiviteten och underlätta arbetet, som i sin tur kan ges ett mer meningsfullt innehåll. Å andra sidan kan ny teknik leda till hårdare kontroll, mer övervakning och ökad stress i arbetslivet.

Tekniken är långt ifrån alltid neutral. Tekniska system bygger in och skapar nya förhållanden mellan människor. Utvecklingen av algoritm-styrning inom lagerindustrin är ett exempel i tiden: där denna införs arbetar dom anställda med öronsnäckor genom vilka en dator ger kommandon om vilken vara som står näst på tur att plockas utifrån en ständigt optimerande effektiviseringsmekanism. Den egna initiativförmågan och kunnandet görs överflödigt:

den nya tekniken tenderar att reducera arbetaren till att vara enbart en förlängning av en i grunden robotstyrd produktion i händerna på företagsledningen. I det sammanhanget blir yrkesstolthet och självkänsla överflödigt när arbetets innehåll och mening tappas på värde. Kombinerat med löpande bandets produktion och gamla maktstrukturer bidrar ny teknik ofta till produktionsvillkor som för många löntagare blir outhärdliga och nedbrytande. Även inom traditionella tjänstemannayrken medför digitaliseringen nya möjligheter för arbetsgivare att kontrollera och övervaka dom anställdas arbete. När krav på tillgänglighet och system för detaljerad arbetsdokumentation kombineras med flexibla arbetstidsavtal och utökat hemarbete riskerar själva gränsen mellan arbete och fritid att suddas ut, med stora konsekvenser för arbetsmiljön.

Men ny teknik kan också användas för att underlätta arbetet: Moment som tidigare varit manuella och enahanda kan utföras maskinellt, och ersättas av mer meningsfulla inslag som kräver mer yrkeskunnande och kompetens. En viktig utmaning för fackföreningsrörelsen kommer att bestå i att ge sig in i kampen om utformningen av ny teknik och hur denna ska tillämpas. En lika viktig fråga kommer att vara kampen för rätt till vidareutbildning för att kunna tillgodogöra och lära sig hantera den nya tekniken.

Ny teknik kan också tränga undan och göra arbetskraft överflödig. Frågan om arbetstidsförkortning kommer, som tidigare konstaterats, att fortsätta vara högaktuell för att motverka en utveckling där allt fler görs överflödiga. Motsättningar mellan ny teknik och obehövligen människor är dock inte ny, och behöver inte vara svår att lösa: De gäller bara att inse vem tekniken ska tjäna: den stora arbetande majoriteten eller den lilla ägarminoriteten.

Marknadsstyrningen i välfärden

På ett motsvarande sätt som ny teknik kan leda till ohälsosamma och outhärdliga produktionsvillkor inom industrin skapar marknadsutsättningen – och styrningen – en ofta rent destruktiv produktionskultur inom den gemensamma välfärden. De olika styrsystemen inom ramarna för New Public Management syftar på samma sätt som taylorism inom industrin till att urvattna kunskap och professionskunnande hos personalen inom vård, skola och omsorg. När samordningsansvar utifrån sociala behov övertrumpas av styrsystem som syftar till att optimera snabba vinster gynnas vårdproduktion för personer i mer privilegierade bostadsområden med lättare vårdbehov – på bekostnad av människor från mindre privilegierade områden med lägre utbildningsnivå och inkomst. Vårdprofessionens kunskap nedvärderas i takt med att bedömningar utifrån sociala parametrar missgynnas. Logiken har fått genomslag i olika delar av den vårdande välfärden, såsom i socialpsykiatrin, hemtjänsten och biståndshandläggningen. Liknande konsekvenser får marknadsstyrningen i skolans värld, när elever och deras föräldrar blir kunder och lärarkårens arbetsuppgifter i allt högre utsträckning präglas av mätmetoder – med effekten att byråkrati och pappersarbete ökar på bekostnad av lärarnas undervisningsuppdrag. För de fackliga organisationerna som organiserar välfärdens löntagare har kampen om att den sociala inriktningen för välfärden, som ofta hänger samman med kampen för en hållbar arbetsmiljö, en direkt och avgörande betydelse för de anställdas arbetsvillkor. Vänsterpartiet stödjer kampen för en behovsstyrd välfärd, för att skola, vård och omsorg ska vara fria från

kapitalistiska vinstintressen, och deltar i den fackliga kampen mot den vinstjakt i välfärden som i Sverige släppts lös på ett sätt som saknar internationell motsvarighet.

Facklig kamp för klimatomställning

Klimatförändringarna är vår tids stora ödesfråga, och en fråga som i allra högsta grad berör även fackliga organisationer. I slutändan finns inga jobb på en död planet. Fackföreningsrörelsen har en viktig roll att spela i kampen för omställning till en hållbar värld, och för att kunna gå i den riktningen behövs facklig kamp för ekologiskt hållbar produktion.

Alla arbetstagare och alla arbetsplatser påverkas av klimatförändringarna. Vi vet att klimatkrisen kräver global samverkan och samarbete. I en hållbar värld måste arbetstagarnas rättigheter respekteras. I omställningen krävs det trygghet för alla, även de mest utsatta. Vi måste klara klimatutmaningen utan att samtidigt skapa ny fattigdom.

Världen behöver nya jobb, nya industrier, ny kompetens, nya investeringar och möjligheten till en mer jämlik och hållbar ekonomi. Vi behöver både jobb, försörjning och en frisk planet. Vänsterpartiets politik syftar till att gå i den riktningen.

Vi vet att anständiga arbetsvillkor är en förutsättning för hållbar, ekonomisk tillväxt. Därför är det avgörande att arbetstagarnas och fackföreningars rättigheter både skyddas och stärks. Fackföreningar, både lokalt och centralt, kan också spela en pådrivande roll för att ta fram klimatomställningsplaner för arbetsplatser och hela branscher. Vänsterpartiet vill understödja och skapa förutsättningar för facklig klimatkamp. Den kampen bär också på en progressiv, samhällsomdanande potential. Arbetet för en klimatomställning – som utifrån ett fackligt perspektiv ofta tar sin utgångspunkt i kampen för omställning till klimatvänlig produktion – kräver en mer socialt inriktad produktion överhuvudtaget. Det är i förlängningen, men också här och nu, en förutsättning för att kunna tillfredsställa både sociala behov och den trängande uppgiften att skapa ekologiskt hållbara samhällen.

Facklig och ekonomisk demokrati

Demokratisk produktion

Den fackliga kampen kan i slutändan inte reduceras till kampen för högre löner och bättre arbetsvillkor. Inbyggd i denna kamp ligger också mobiliseringen mot kapitalismens marknadsdiktatoriska tendenser, och organiseringen av arbetet för större och progressivt samhällsomdanande uppgifter. Kampen för socialismen, att utsträcka demokratin även på ekonomins område, har länge fått stå tillbaka, men behovet av att gå den vägen aktualiseras av såväl ny teknik som av den klimatkras som vi befinner oss i. Fackföreningsrörelsen har en viktig roll att spela som en kraft som tillsammans med det övriga civilsamhället och klimatrörelsen påverkar produktionens utformning och riktning.

Löntagarkontroll genom olika former av socialt ägande

Historien har visat på många alternativ till kapitalistisk produktion. Lönearbetet har ett stort grepp över de flesta människors tid. Även om de fackliga organisationernas primära roll är att organisera lönearbetare för bättre löner och villkor, finns också starka skäl att hitta strategier för att underminera kapitalets grepp över människors liv, så att lönearbetet inte blir den socialt dominerande tiden. Arbetstidsförkortning är en sådan väg. Olika former av socialt ägande är en annan.

Genom gemensamt ägda produktionsanläggningar som styrs och förvaltas demokratiskt, antingen av stat och samhälle eller i form av arbetarstyrda kooperativ, kan grunden för en annan – socialt inriktad och hållbar – ekonomi skapas. Så även inom välfärden, där arbetsplatser som präglas av demokratiskt inflytande för dom anställda också kan ge bättre förutsättningar för en behovsstyrd service av högre kvalitet som kommer brukarna av välfärden till del.

Försvara och utveckla den fackliga demokratin

Avgörande för att fackföreningsrörelsen ska kunna axla en större roll – också i den bredare samhällsutvecklingen och i kampen för ekonomisk demokrati – är att den fackliga demokratin försvaras och utvecklas. Vikten av att medlemmar har ett avgörande inflytande och reella möjligheter att påverka besluten i fackliga vägval är också en central fråga för att utveckla fackföreningarnas styrka här och nu. På många håll behöver avståndet mellan centrala förbundsledningar och medlemmar och de förtroendevalda på arbetsplatserna minskas, och det lokala fackliga inflytandet stärkas. Vänsterpartiet uppmanar alla fackligt aktiva att bidra till detta.

** Fackföreningsrörelsen, som i form av det organiserade arbetet utgör en potentiell maktfaktor på varje arbetsplats, har en stor uppgift i att ta sig an samtidens och framtidens utmaningar. Genom att verka för aktiviteter och uttryck som går i en annan riktning än den som dagens nyliberala ekonomiska modell föreskriver – sociala samarbeten, föreningsliv, skapande och självförverkligande aktiviteter – bidrar vi till att vidga klyftan mellan samhälle och kapitalism. Det var viktiga delar när fackföreningsrörelsen tog sin form. En facklig-politisk uppgift är att återskapa denna vision. I den kampen kommer Vänsterpartiet att vara en självklar och naturlig allierad.*

** För en fördjupad diskussion om arbetssätt och metoder som kan bidra till att stärka fackföreningsrörelsen, inkl. stärka den fackliga demokratin, kan du läsa mer i dokumentet "Vänsterpartisters arbete i fackföreningar".*